

בטעמייהו דר"מ וריב"ז בחילוק שור ושה לתשלומי ד' וה'

יבאר דלר"מ נמצא דשיעור הקנס הוא בעצם ד' ולריב"ז הוא בעצם ה' / יסיק דאעפ"כ ליכא פלוגתא כי זה מיירי בגדר הקנס מצד הגנב וזה מיירי בגדר הקנס מצד הנגנב / יבאר כיצד ענין זה הוא המשך לדבריהם לעיל מיני' בסוגיין גבי חומר גנב מגזלן / יאריך לבאר הסברא שבטעמי כל אחד מהם ולתרץ כמה קושיות בזה

ע"כ (וכ"ה במכילתא עה"פ. תוספתא ב"ק פ"ז ה"ג.
תנחומא נח ד).

ולהלן יתבאר איך עומק גדול יש בין דבריהם בהגדרת שיעור קנס ד' וה'. ובהקדים דלכאורה קצת צ"ע לשון הש"ס, דגריס "אמר ר' מאיר כו' אמר ריב"ז כו'" ולא "וריב"ז אומר", וע"פ כללי הש"ס (ראה שד"ח כללים ח"א ע' מט וח"ז ע' א'תעה. וש"ז) היינו דליכא פלוגתא ביניהו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ולכאורה

א

ידקדק אמאי נקטו בלשון הנראה כאילו אין חולקין אף שלכאורה דבריהם הפוכים זמ"ז
בשיעור עצם הקנס

גרסינן בבבא קמא (עט, ב) בטעם החילוק בין שור לשה לענין טביחה ומכירה, דעל שור משלם חמשה ועל שה ארבעה (פרשתנו כא, לו): "אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדול כח של מלאכה שור שביטלו ממלאכתו חמשה שה שלא ביטלו ממלאכתו ארבעה, אמר ריב"ז בא וראה כמה גדול כבוד הבריות שור שהלך ברגליו חמשה שה שהרכיבו על כתיפו ארבעה (שהרכיבו הגנב על כתיפו וזלזל את עצמו בו לפיכך היקל הקב"ה עליו בתשלומין. רש"י)".

1) שכן היא הגירסא בשאר כל המקומות שהובאה פלוגתא זו – מכילתא תוספתא ותנחומא שם. וגם רש"י על הכתובים בפרשתנו (המבואר להלן ס"ב ואילך כיסוד לביאורנו בדברי הש"ס), בחר כגירסת הש"ס ולא כרוב המקומות.

דהקנס בעצם הוא ד' הן לשור והן לשה, ורק שבשור הוסיפה התורה עוד תשלום אחד מפני הנזק שביטל השור ממלאכתו, משא"כ לטעמא דריב"ז נמצא דהקנס על טביחה ומכירה בעיקרו הוא ה', אלא שהפחיתה התורה תשלום אחד אצל שה מחמת זה שהגנב הרכיבו על כתיפו וזלזל את עצמו בו. ומעתה איך נוכל לומר דאין המה מחולקים ביניהם ("אמר ר"מ כו' אמר ריב"ז כו'"), בשעה שיש חילוק בין ב' הדיעות בכמות חיוב הקנס מצד עצמו (אילולא הטעם להוסיף או להפחית ממנו).

ב

יבאר דריב"ז מיידי מצד הגנב ור"מ מיידי

מצד הגנב

והנראה בזה בהקדים דיוק בדרך שהזכיר רש"י בפירושו על התורה ב' הטעמים הנ"ל, דהזכירן בהיפוך הסדר, תחילה טעמא דריב"ז ("אמר ריב"ז חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתיפו משלם ה', שה שנושאו על כתפו משלם ד' הואיל ונתבזה בו") ולאחריו טעמא דר"מ ("אמר ר"מ⁴ בא וראה כמה גדול⁵ כחה של מלאכה, שור שבטלו ממלאכתו משלם ה', שה שלא בטלו ממלאכתו ד"), והוא נגד הסדר בש"ס שהקדים ר"מ לריב"ז (וכן הוא הסדר בכל המקומות הנ"ל שהביאו דברי ר"מ וריב"ז), ובודאי טעם ה' לו בזה. ולכאורה ה' לומר על יסוד הנ"ל דמחולקים הם מהו עיקר הקנס,

הוא תימה כי הלא ר"מ וריב"ז מחולקים כאן בטעמיהם, ודברי כל אחד שונים מחבירו בתוכן הענין.

ולפום ריהטא הקושיא היא יותר חזקה, דיעויין בפ' משכיל לדוד עה"פ בפרשתנו דרצה לחדש שיש נפקותא לדינא בין הנך תרי טעמי בשור שהי' עומד לטביחה דוקא, דלריב"ז ישלם ה' ולר"מ (דהכא ליכא ביטול מלאכה) ישלם ד', וכן נפקותא בשה שהי' עושה מלאכה דלריב"ז ישלם ד' ולר"מ ה'. ולפי דבריו הקושיא הנ"ל היא עוד יותר חזקה, שהרי נמצא דר"מ וריב"ז חולקים לא רק בתוכן והסברת הדין, אלא בהלכה למעשה. אבל אין דברי המשכיל לדוד מוכרחים כי מובן הדבר² דנימא דלא פלוג, אחר שבכלל ביטול מלאכה הוא בשור דוקא³. ומה גם שכיון דאינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד (ב"ק סב, ב. רש"י בפרשתנו הנזכר להלן ס"ב – בהמשך דבריו) ה"ז מראה שזה על דרך ל' שקלים דעבד שגזירת הכתוב הוא בין שוה אלף זוז בין אינו שוה אלא דינר (עיין ערכין יד, ב. רש"י פרשתנו כא, לב). אבל עכ"פ סו"ס הרי הטעמים עצמם שאמרו ר"מ וריב"ז כאן בודאי שונים המה זמ"ז, ואמאי נקיט הש"ס לשון דמשמעו דליכא שום חילוק ופלוגתא.

ובאמת התמיהה גדולה יותר כי לכשתבונן בב' הטעמים ימצא דאינם רק טעמים שונים זה מזה, אלא הפכיים המה (עיין ג"כ בפ' דברי דוד להט"ז פרשתנו כאן). כי הלא לדעת ר"מ נמצא

(2) וגם על דרך הפשט מובן הדבר, ולהכי יתאימו הדברים גם כביאור על רש"י דלהלן ס"ב שהעתיק דברי הש"ס.

(3) עיין יש"ש ב"ק פ"ז סל"ד. חדא"ג מהרש"א בסוגיין. פי' עיין יעקב בעין יעקב בסוגיין.

(4) ראה בענין גירסת רש"י כאן לעיל הערה 1.

(5) כ"ה בדפוס שני וברש"י כת"י (וכ"ה הלשון בסוגיין, כמובא בריש דברינו). אבל ברוב דפוס רש"י (וכן בתחומא שם): גדולה.

ש"בטלו ממלאכתו" – הוסיפו בתשלומין).

ומעתה נמצא דבאמת ריב"ז ור"מ אינם מחולקים⁹ בשיעור עיקר הקנס, אלא דבריהם נאמרו לצדדין, והדבר תלוי באיזה צד עסקינן, דלענין העוולה של הגנב (שהתוצאה ממנה היא השיעור שצריך לשלם) הרי שוויו הוא עונש של ה', אלא שבשה מתחשבים אנו בבזיון של הגנב ולהכי מפחיתים אנו (מהעונש שלו –) מעיקר הקנס. אמנם מצד הנגנב, היינו שיעור העוולה שנעשתה לו, הרי הקנס הוא ד', אלא שבשור היתה גם – ונלקחה בחשבון – תוספת ההיזק לנגנב במה ש"בטלו ממלאכתו", ולהכי הוסיפו על עיקר הקנס. הכלל, דריב"ז מיירי בשיעור מצד הגנב, ור"מ בשיעור שמצד הנגנב.

ובזה יתוסף הסבר אמאי הקדים רש"י טעם ריב"ז לטעם ר"מ, כי כן מתבצע בפועל סדר התשלומין – ההתחלה היא מה שהגנב מתחייב ומשלם תשלומין, ובמילא מקבל אח"כ הנגנב את המגיע לו. ולהכי פתח רש"י תחילה בטעמא דריב"ז דמיירי בשייכות לחיוב התשלומין מצד הגנב, ורק לאחריו טעם ר"מ – בשייכות לנגנב. והדברים מתאימים לזה שמצד סדר הכתוב נמצא מודגש יותר שיעור עיקר הקנס שמצד הגנב, תשלום ה' (כנ"ל, שנזכר ראשון בכתוב), כי לכל לראש באה התורה לקבוע (לא כמה יקבל הנגנב, אלא) כמה צ"ל "ישלם" דהגנב.

לעצם הענין ד"מלאכה". אבל גם בזה הכוונה שמתוסף בעון הגניבה כלפי הנגנב – ראה לקמן הערה 23.

(9) וראה תיב"ע כאן: חמשא תורא כו' בגלל דבטלי מן רדייה וארבע ענא כו' בגלל דאקטי' בגניבותי' כו'. וראה גם בחיי וחזקוני כאן.

אם ד' או ה', וא"כ כיון שהכתוב הזכיר תחילה ה' ואח"כ ד' – "חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" – להכי דעת ריב"ז קרובה יותר למשמעות הכתוב, כי השכל נוטה להכריע שהנזכר ראשונה בתורה הוא עיקר סכום הקנס, ולאחריו בא זה שנשתנה מן הסכום ונתמעט לד'. וזהו שרש"י המפרש את הכתובים לפי פשוטם הקדים תחילה טעמא דריב"ז.

אלא שלפ"ז עדיין עלינו אמאי כלל הביא רש"י טעמא דר"מ, אחר שאין דרכו להביא דברי חז"ל שאינם בדרך פשט הכתוב⁶ [ובלאו הכי צריך ביאור מה שנזקק רש"י לב' טעמים ולא בחר אחד ודיו, כדי לבאר טעם הכתוב]. ולבאר זה נראה, דהנה אם תמצוי לומר דעיקר תשלומי הקנס הוא ה' ותשלום ד' בשה הוא מחמת שנתבזה בו בעת הגניבה, כטעם ריב"ז, הרי עדיין קשה דהן אמת שהגנב הגיע לידי חלק מסויים מעונשו במה שנתבזה בו, מיהו עדיין אין מובן היאך יש בזה כדי להיות תמורה על סכום תשלומי הכסף שהנגנב נעשה זכאי בו מחמת הטביחה והמכירה⁷, וכי מה הגיע לידי הנגנב בזה שהגנב נתבזה בשה! ולהכי בענין תרווייהו טעמי ואין די בטעם ריב"ז, וזהו שראה רש"י להזכיר גם טעמא דר"מ שלפי דבריו ימצא דהתשלומין לנגנב הם מעיקרא ד' ותו לא (אלא שבשור, מפני שהיתה הוספה בגוף הגניבה⁸ –

(6) ובדפוס ראשון דרש"י הובא רק טעמא דריב"ז, וטעמא דר"מ לא הובא בכלל.

(7) כי אך שד' וה' הוא קנס – מכל מקום, לאחר שמתחייבים הגנב מטעם קנס, אמרה תורה שהקנס שייך להנגנב דוקא. וראה לקו"ש ח"ז ע' 13 הערה 19.

(8) ראה לקמן סוף סעיף ד בפירוש דברי רש"י על הכתובים בזה, דהכוונה ב"בטלו ממלאכתו" שהזכיר רש"י היא לא מניעת הרייוח דביטול מלאכה, כי אם

ג

עפ"ז יבאר דאזלי לשיטתייהו בדברי הש"ס לעיל מיני' גבי חילוק גנב מגזלן
 ומעתה יש לבאר שהחילוק בין ריב"ז לר"מ, שריב"ז הדגיש את אופן הקנס שמצד הגנב ולהכי החמיר בשיעורו (שעיקר הקנס הוא ה') ור"מ מיירי בקנס בשייכות לנגנב ולהכי הקיל בשיעורו (שעיקר הקנס הוא רק ד'), הוא לפי דאזלי לשיטתייהו במימרות שהובא תיכף לפני"ז בש"ס משום ריב"ז ור"מ, אשר בהמשך אליהן הובאו מימרותיהם לענין ד' וה', והכי איתא התם: "שאלו תלמידיו את ריב"ז מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן (לשלם כפל ארבעה וחמשה. רש"י), אמר להן זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו (לא ירא מבני אדם כדרך שלא ירא מהקב"ה. רש"י) וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו (אבל גנב לא השוה עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו. רש"י). כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת (שהוא ירא מבני אדם, ומעין של מעלה לא נזהר. רש"י), שנאמר כו' [ומביא ע"ז ג' מקראות]. אמר ר' מאיר משלו משל משום רבן גמליאל למה הדבר דומה לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה, אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך. ונראה לבאר בעומק דדבריהם אלו גבי גנב וגזלן מוסיפים נופך וביאור רב במה שאמרו לאח"ז בסמוך גבי ד' וה'.

הדברים), ועיקר הדבר החילוק בין המשל דר"מ להסבר ריב"ז מובן הוא בפשטות, כי בדברי ריב"ז מודגש מה שאצל הגנב ה' חסר מורא שמים עד שהי' פחות ממוראו כלפי בני אדם (ועיין בדברי רש"י שנזכרו למעלה, "שהוא ירא מבנ"א ומעין של מעלה לא נזהר"), ולהכי בא עוולתו לידי ביטוי בזה ש"כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה כו", כדמסיים ריב"ז. משא"כ לדברי ר"מ ההדגשה היא על מה שהגנב (בעשותו פעולתו בסתר) מראה מידה גדולה יותר של כבוד כלפי הגנב ממידת הכבוד – כביכול – כלפי שמים. ובדוגמת המובא במשלו שהעוולה היא במה ש"זימן את בני העיר" בשעה ש"לא זימן את בני המלך".

ואף הכא נאמר דריב"ז ור"מ אינם מחולקים ביניהם (וכדמוכח מהא דאף הכא הגירסא בש"ס¹⁰ היא "אמר ר' מאיר" ולא "ור' מאיר אומר"), אלא כל אחד עמד להדגיש נקודה אחרת בהסברת הענין. דריב"ז בא לתאר העוולה (בעיקר) כפי שהיא מצד הגנב, ודבריו "לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו" (דעבד הלא קאי על הגנב) הם הקדמה כדי להוכיח שהגנב כופר בעין של מעלה (ראה מאירי וחדא"ג בסוגיאן), "עשה עין של מטה כו". משא"כ ר' מאיר "לוקח בחשבון" גם את צד הגנב, ומזה באה המסקנא שהגנב נותן כבוד לנגנב (מה שאינו נותן לשמים). ונמצא דה"ז נמש בדומה לענין דידן, דריב"ז מדגיש כפי שהדבר הוא מצד הגנב ור' מאיר מדגיש כפי שהוא מצד הגנב.

10) וכ"ה בתנחומא שם (משא"כ בתוספתא ב"ק רפ"ז. ובמכילתא (פרשתנו כב, ו) הובא רק טעמא דריב"ז).

כי הנה בהסברות אלו לענין גנב וגזלן הרבה יש לדקדק (כפי שיחזו עינינו להלן בתוך ביאור

להתקשות בסברא, ועל פי שיטתו במקום אחר יתבאר העניין¹¹:

על טעם ריב"ז יש לתמוה (כמו שהקשה בשטמ"ק בסוגיון. וברי"ף לע"י כאן. ועוד) אמאי חילקה התורה בתשלומין בין שור לשה רק היכא דטבח או מכר, הלא לכאורה טעם החילוק מצד שנתבזה בו ישנו תיכף בעת פעולת הגניבה¹². דבעת גניבת שור ליכא בזיון ובשה איכא בזיון, וא"כ הי' צ"ל חילוק בין תשלומי שור לשה גם בתשלומי גניבה עצמה, ואמאי משלם לעולם כפל (פרשתנו כב, א). ותו יש להקשות דבזיון אינו שייך אלא כשישנו אחר שבפניו מתבזה¹³, וא"כ איך מתאים לומר גבי גניבת השה שנתבזה בו אחר שהדבר נעשה בסתר ואף אחד לא ראה הגנב נושא את השה על כתפו. ונראה דיש לתרץ בזה דהן אמת שבשעת הגניבה אין אצל הגנב בזיון, כיון שעושה הגניבה בסתר, מ"מ כאשר נתפס הגנב והובא לב"ד ונודע לכל שגנב והרכיב את השה על כתפו – הרי אז הדבר הוא בזיון לו. ולהכי הבזיון הוא דוקא היכא דהיתה טביחה או מכירה ולא בגניבה לחוד, כי

11) ובוזה יתבאר היטב מה שטרח רש"י על הכתובים להזכיר שמות בעלי המימרות, ריב"ז ור"מ, אף שאין דרכו להקפיד בזה כי אם במקום שהדבר מוסיף ביאור בפירושו (כמו שהוכח כבר רבות פעמים – ראה בספר "כללי רש"י" פרק ח בארוכה), ולפי המבואר להלן אכן נמצא שבוה רמז דטעמים אלו שייכים לשיטות בעלי המימרות הללו, כי רק ע"פ שיטתם במקום אחר יתיישבו קושיותיו של "תלמיד ממולח" המרבה להקשות ולבקש הבנת הדבר על בוריו.

12) אבל אין להקשות כן גם על הטעם ד"ביטלו ממלאכתו" – דפשוט ד"ביטלו ממלאכתו" פירושו לגמרי (ע"י טביחה או מכירה), משא"כ ע"י גניבה לחוד שהוא רק לפי שעה (וכמ"ש הר"ף לע"י כאן).

13) ראה גם חדא"ג להמהר"ל בסוגיון. ולהעיר מלשון רש"י שהובא לעיל: וזלזל את עצמו כו'. וראה בת"ב ע' (ופי' יונתן) פרשתנו כאן.

וחילוק זה האחרון שבין ריב"ז לר"מ בהסברת מה שהחמירה תורה בגנב יותר מבגלון מוסיפה הבנה (לא רק אמאי ריב"ז עוסק בגנב ור"מ עוסק בנגנב, אלא) אף בטעם גוף החילוק הנ"ל שבין גנב לנגנב בנוגע לשיעור עיקר הקנס, אי שיעורו ד' או שיעורו ה'. כי לפי ריב"ז שעיקר העוולה היא במה שחסר אצל הגנב באמונה בעין של מעלה, ש"עשה עין של מטה כאילו אינה רואה וכו'" – הרי במילא צריך לומר שגם לענין הקנס צריך להכריע חומר החטא שמצד הגנב, ולהכי הקנס הוא ה'. משא"כ לשיטת ר"מ המדגיש שחטא הגנב בא לידי ביטוי בהרגש הכבוד וכו' כלפי הנגנב, הרי זה גופא נתינת מקום שמצד (יחס הכבוד של הגנב כלפי) הנגנב יקילו בתשלומי הגנב לנגנב.

ד

יוסיף נופך בסברות טעמי ר"מ וריב"ז ע"פ ביאור לשונות רש"י על הכתובים, ובוזה יתרץ קושיות שבסברא בדבריהם

אמנם, בהמבואר עד עתה נתוספה הסברה במה שריב"ז בחר לו חיוב הקנס כפי שהוא מצד הגנב (דלהכי שיעורו ה') ור"מ תפס הקנס כפי שהוא מצד הנגנב (ולהכי עיקרו ד'). אבל על פי עוד כמה דקדוקים באופן שהזכיר רש"י על הכתובים טעמייהו דריב"ז ור"מ (היינו, על פי הבנת סברותיהם בדרך הפשט) – יש להוסיף ולהמתיק דגם הביאור בגוף סברותיהם, מה שלריב"ז מיעטה התורה בתשלומי השה משום הטעם שנתבזה בו ור"מ נקיט דלפי שבטלו ממלאכתו הוסיפה התורה בתשלומי שור – אף הוא תלוי בשיטות הנך תנאי בדוכתא אחרינא.

ובהקדים דבכל אחד מינייהו יש מקום

אלא דבאמת בהקדמת הלשון "חס המקום על כבודן של בריות" רצה רש"י להדגיש הסברת הדבר שמשום בזיון קל הופחת כ"כ מן התשלום, דאע"ג שמשורת הדין אפשר שלא הי' לנו להפחית כל כך מתשלום הגנב משום בזיון קל כזה, אבל המקום חס על כבודן של בריות ומפני רחמנותו הוא מקיל בתשלומין גם מפני בזיון קל. ועיינו לשון רש"י בסוגיין "היקל הקב"ה עליו בתשלומין". וזהו שלא כתב רש"י דחס הקב"ה "אפילו על גנב" (כגירסת התנחומא) אלא שינה וכתב "חס המקום על כבודן של בריות", כי לפי ההסברה הנ"ל אין הכרח לחדש דאפילו על גנב חס, כי מאחר שהבזיון אינו אלא כשיבוא לב"ד, לאחר זמן רב מן הגניבה (ובינתיים טבחו או מכרו, ואח"כ נתפס, ואח"כ הובא לב"ד, ואח"כ מצאו עדים וכו' וכו'), ולא זו בלבד שאין לו שום ריווח מן הגניבה הנה אף מתברר לו שיהא עליו לשלם "ארבע צאן גו'", וא"כ בודאי שמתחרט באמת על הגניבה והוא רחוק מן ההגדרה "גנב" לאמיתתה. ולהכי לפי ההסברה שנקט רש"י ליכא מכאן הכרח שהקב"ה חס גם "על גנב".

מיהו, סוף סוף יש מקום להתקשות היאך אפשר שכבודן של בריות נוגע כל כך עד שמשום בזיון קל יופחת כל שווי הגניבה. אבל ע"פ שיטת ריב"ז במקום אחר יש להוסיף בזה נוסף, דאיתא בברכות (יז, א) "אמר עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק", ומכאן חזינן דלשיטת ריב"ז כבודן של בריות יקר כל כך עד שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ויתר על כן – "ואפילו¹⁴ נכרי (ואפילו)

בגניבה אין חילוק מהו הדבר שגנב אלא רק כמה הי' שוויו, ואין חוקרין אותו אם הי' זה כלי או שה או שור, אלא רק כמה הי' שווי הגניבה, כלשון הש"ס (ב"ק סב, ב) "מדת תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים" (ועיינו לשון רש"י בפרשתנו (כב, ג) "כל דבר בכלל תשלומי כפל כו"). ורק בטביחה ומכירה, ש"מדת תשלומי ד' וה' אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד" כהמשך דברי הש"ס שם (והביאו רש"י בפרשתנו תיכף בד"ה שלאחר דבריו גבי טעמי ריב"ז ור"מ), היינו דוקא כשמביאין אותו לב"ד בתביעה ד"טבחו או מכרו", הנה אז מוכרח להתברר בגלוי שגנב שה, ובמילא אכן "נתבזה בו". אלא שלפ"ז ישאר הענין בלתי מחוור, כי כיון שתוכן הבזיון הוא במה אינו במה שרואין אותו מרכיב את השה על כתיפו אלא בזה שיודעים על כך לאחר זמן כאשר מובא הגנב לב"ד, א"כ איך נאמר שמשום בזיון קל כזה יופחת ממנו כל שוויות השה פעם אחת.

והנראה דכבר רמז רש"י בפרשתנו הסברת הדבר, במה שנקט בהתחלת דברי ריב"ז "חס המקום על כבודן של בריות", דלכאורה הקדמה זו מיותרת היא וטעם ריב"ז הי' מובן דיו ללומד גם אילו התחיל רש"י בתיבות "שור שהולך ברגליו כו'", ותו, דאף אם יש צורך להקדים זה עדיין צ"ע אמאי לא נקיט רש"י בלשון המתאימה יותר (בפרט – בדרך פשט המקראות) כגירסת התנחומא: "שחס הקב"ה אפילו על גנב", דהלא הכא מיירי הכתוב בגנב, והלשון "בריות" שנקט רש"י אין משמעו תיאור איש פחות וחוטא כגנב וכיוצא בו, ורק מורה על העדר המעלות, כשיגרת הלשון "בריות בעלמא" (ועיינו תענית כ, רע"ב. וראה לשון זו בתניא פ"ב).

14 ברבותינו בעה"ת (שופטים כ, י. וכו"ה בחדא"ג ברכות ו, ב. וראה ר"ן (ועוד) ספ"ה דגיטין. שו"ע יו"ד סקמ"ח ס"י) דזה שהקדים ריב"ז שלום לעכו"ם הי' כדי

"בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה". אלא דההגיון מורה בדרך הפשט¹⁹ (שבה אזיל רש"י) שביטול הריווח ממלאכת השור נכנס בחשבון תשלומי הגניבה בתורת קרן [כשם שתשלום "שבתו יתן" שמשלם המזיק על ביטול מלאכה בעת שהזיק אדם, כנ"ל. כן הוא גם בביטול מלאכת כלי אומנות שגנבם וכיו"ב (ואין רש"י זקוק לחזור ולומר יסוד זה גבי גניבה, שהרי טעם אחד הוא במזיק ובגנב)]; וכן הוא הדבר לא רק בשור שהרווח הוא מן המלאכה, אלא אף בשה דלפי דרך לימוד הפשט צריך הגנב לשלם על מניעת הריווח²⁰ הדצמר המתוסף בשה, וכן הדומה לזה²¹. אלא דהחידוש כאן הוא שמשום חסרון ענין המלאכה אצל בעל השור, היינו לא רק הריווח מזה²² כי אם עצם המלאכה עם השור²³, צריך הגנב לשלם שוויו של כל השור. וזהו שהוכרח רש"י להעתיק הקדמת ר"מ "בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה", דבוה יוסבר

"בשוק" [עיין ביומא (ט, סע"ב) "דמשתעי בהדי בשוק"]. ומובן דעל אחת כמה וכמה בנדון דידן שבודאי נתחרט הגנב באמת (ושמא י"ל דעשה תשובה) על הגניבה (כנ"ל) שוב אפילו מידה הכי קטנה של בזיונו תופסת מקום¹⁵ גדול¹⁶.

וכן על טעם ר"מ יש קושיות המיתרצות לשיטתו דוקא. ובהקדים העיון במה שרש"י על הכתובים טרח להעתיק גם הקדמת ר"מ "בא וראה כמה גדול כוחה של מלאכה" [אף שלכאורה אינה שייכת לפירוש הכתובים, ומה גם שבטעם ריב"ז לא ראה להעתיק ההקדמה "בא וראה כמה גדול כבוד הבריות" שהביא הש"ס¹⁷], והרבה יל"ע מהו תוכן ההפלאה שרצה רש"י להשמיע כאן "בא וראה כו" בשעה שהוא דבר המובן וברור בכל מקום דעל ביטול מלאכה צריך אדם לשלם¹⁸] ומה גם שכבר שמענו ענין זה לעיל (בפרשה זו (כא, יט)) דלימדנו הכתוב "רק שבתו יתן", ופירש רש"י "ביטול מלאכתו מחמת החולי" (ושם לא ראה רש"י להכריז

19 משא"כ על דרך ההלכה – ראה בבא קמא צו, ב. בהנשמן לקמן הערה 21.

20 ידוע השקו"ט אם מניעת הריווח הוא הפסד [ראה בשד"ח כללים מע' ה' אות סט (כרך א' קיא, סע"ב ואילך)]. פאת השדה לכללים שם אות ב' (כרך ח' א'תרסא, א ואילך)] – אבל על דרך הפשט גם מניעת הריווח הוא ענין של הפסד – אף שאינה דומה להפסד ממש – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 135. וראה לקו"ש ח"ז (שנסמן בהערה 7) – באופן אחר – לענין תשלומי ד' וה'.

21 משא"כ על דרך ההלכה דכל הגזלנים משלמין כשעת גזילה (משנה רפ"ט דב"ק).

22 כבראב"ע וחזקוני כאן. ובספר הזכרון פירש (בדברי רש"י): יפרע הגנב לבעליו מה שבטלו ממלאכתו.

23 ראה על דרך זה ש"ך על התורה כאן (אבל שם כתב דבטלו ממלאכתו – שחסר מלאכה בעולם (ועפ"ז כתב דב"מכרו" ליכא ביטול מלאכה) – אבל לפרש"י משלם עבור בטול מלאכתו של בעל השור בשור זה).

שלא יצטרך לכפול לו שלום ואין כופלין שלום לעכו"ם (גיטין שם) – אבל על דרך הפשט [שוהו דרכו של רש"י גם בפירושו על הש"ס] מורה על גודל יוקר כבוד הבריות שהי' אצלו, וכדמוכח גם מזה "שלא הקדימו אדם כו" – כולל עם הארץ מבני". וראה ט"ז וברכ"י יו"ד שם.

15 להעיר ממשלי (ו, ל-לא) "לא יבזו לגנב גו' למלא נפשו כי ירעב. ונמצא ישלם שבעתים גו'".

16 ועוד יל"פ בזה (וגם בזה שרש"י מקדים "חס המקום על כבודן של בריות"): לכאורה אפ"ל דזה "שנתבוה בו" הוא טעם להחמיר על הגנב, שלא עמד מלגנוב אף שהי' קשור עם בזיון – ולכן מקדים רש"י "חס המקום כו" – דלכן נקטינו טעם זה לקולא, וגם זה הוא מצד שיטתו דריב"ז ד"כבוד הבריות" עדיף וגובר, כנפנים.

17 משא"כ במכילתא. ובתוספתא ב"ק: "בא וראה כמה חס כו'". ועד"ז בתנחומא שם.

18 ראה גם דברי דוד על רש"י כאן.

לגבי בעה"ב, ומכל-שכן ביחס לחיי השור), דזמן חרישה הוא לכל היותר ב' זמנים בשנה, ורק בשעות מסויימות ביום וכו' וכו'. וגם אפשר לשאול דקנס חמשה תשלומין הוא הלא גם היכא דטבתו (ואדרבה – הזכירו הכתוב קודם ל"מכרו"), וכיון ששחט הגנב את השור קרוב הדבר לומר שהי' זה שור העומד לשחיטה ולא הי' ראוי לרדיא" (או למלאכה בכלל), כי אל"כ הי' מקיימו בידיו (או מוכרו) למלאכה, דהא דמי שור הראוי לרדיא הוא יותר משור לנסכתא (ראה ב"ק מו, א), וא"כ הרי אין בזה ביטול מלאכה (עכ"פ אינו ביטול גדול). ובזה יש לומר דאזיל ר"מ לשיתתי' דחיישינן למיעוטא (יבמות סא, ב. וש"ג) ולהכי חייש רחמנא למיעוט שוורים הנשחטים גם בשעה שראויים הם (למיעוט) מלאכה²⁶.

26 אבל פשוט דגם שוורים העומדים לטביחה משלם "חמשה" (אף דליכא בהו ביטול מלאכה) – כיון דרוב שוורים לרדיא, וכמ"ש בעיון יעקב לעין יעקב שם (וכנ"ל ס"א ובהערה 3).

החידוש הגדול דאשכחן כאן – שהגנב צריך לשלם עוד פעם אחת תשלום כל השור, אף שכבר שילם על פל ההפסד של בעה"ב (כולל מניעת הריווח מחמת ביטול המלאכה), וזהו "בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה", רוצה לומר – החשיבות של המלאכה, דכל כך גדולה וחשובה היא המלאכה²⁴ שמחמת שנעדר ענין המלאכה מבעל השור²⁵ צריך הגנב להוסיף עוד פעם את תשלומי כל השור!

מיהו סו"ס אפשר להקשות דהלא עשיית מלאכה עם השור נמשכת זמן מועט ביותר (הן

24 ולהעיר ממרז"ל (ב"ר פל"ט, ח): "בשעה שהי' אברהם מהלך כו' ראה אותן עסוקין בניכוש כו' בעידור כו' אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת". ובסנהדרין (צט, רע"ב): "כל אדם לעמל נברא . . איני יודע כו' אם לעמל מלאכה כו'". ונתבאר בארוכה בשיחות יו"ד שבת תשכ"ח. י"א ניסן תשל"ב. לקו"ש חט"ז ע' 94 ואילך.

25 משא"כ זה שלריב"ז משלם רק "ארבע" בשה הוא משום הבזיון עצמו – ולכן לא מביא רש"י "כמה גדול כבוד הבריות" (וגם לא "בא וראה כמה חס כו'" – כבתוספתא ב"ק, כנ"ל הערה 17).

